

УДК 81'373.612.2

О.В. Ємець,

кандидат філологічних наук, доцент
(Хмельницький державний університет)

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ТРОПІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена ролі інтертекстуальних тропів (ІТ) в організації та розумінні художніх текстів, зокрема оповідань Д.Томаса. Визначаються джерела ІТ, особливості експліцитних та імпліцитних маркерів інтертекстуальності у текстах. Ключові слова: тропи, інтертекстуальність, експліцитні маркери, імпліцитні маркери.

У сучасних художніх, газетних, рекламних текстах широко використовуються алюзії. Алюзії є проявом категорії інтертекстуальності. "Під інтертекстуальністю розуміється включення до тексту цілих інших текстів з іншим суб'єктом мовлення або їх фрагментів у вигляді цитат, ремінісценції та алюзій" [1:351]. За висновком Н.О. Фатеевої, інтертекстуальний зв'язок стає особливо виразним, якщо посилання на інтертекст входить до складу тропу [2:35]. Тропи, в яких реалізується інтертекстуальність, будемо називати інтертекстуальними тропами (ІТ). У таких тропях відбувається поєднання переносу назви та переносу смисла іншого тексту, що надає мовним одиницям особливої багатозначності.

Проблемі інтертекстуальності присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних лінгвістів та літературознавців [1;3;4;5]. Разом з тим семантика і прагматика інтертекстуальних тропів, їх джерела досліджувались мало. Мета даної роботи – виявити семантичні типи ІТ та їх роль в організації тексту, їх значення для розуміння та інтерпретації художнього твору. Матеріалом дослідження є оповідання видатного британського поета і прозаїка Ділана Томаса, творчість якого відзначається інтенсивним використанням тропів, частина яких базується на алюзіях до біблійних та британських міфів і легенд.

Міжтекстові алюзії виявляються в сигналах парадигматичного зв'язку, які можна назвати маркерами інтертекстуальності [1:378]. Маркери інтертекстуальності можуть бути експліцитними або імпліцитними. Експліцитні маркери інтертекстуальності в оповіданнях Томаса пов'язані переважно з Біблією, а імпліцитні – з британським фольклором. Особливо системний характер мають експліцитні маркери інтертекстуальності в оповіданнях "The Mouse and the Woman" та "The Tree".

До експліцитних маркерів інтертекстуальності в оповіданні "The Mouse and the Woman" належать 10 прямих позначень, це біблійні імена *Adam*, *Eve*, а також *Rachel*, *Leah*, назва реалії – *Eden*. Парадигматичний зв'язок даного оповідання з інтертекстом здійснюється у двох напрямках. Перший напрямок включає прямі позначення та являє собою переказ головним персонажем біблійної легенди про Адама та Єву своїй коханій жінці: *That night he told of the love in the garden of Eden. 'A garden was planted eastward, and Adam lived in it. Eve was made for him, out of him, bone of his bones, flesh of his flesh'* [6:68]. Другий – тропейний – напрямок реалізації інтертекстуальності пов'язаний і взаємодіє з першим напрямком, він стає основою трьох ключових тропів у тексті. Одна з метафор базується на прямому перенесенні біблійної легенди в сучасну оповідь: *God, whom he had searched for in his loneliness, had formed her for his mate as Eve for Adam out of Adam's rib* [6:65]. Дві метафори, які зустрічаються на початку та в кінці оповідання, утворюють своєрідну тропейну рамку оповіді. Ці метафори будуються на авторському переосмисленні біблійної легенди: *It is not a little thing, he thought, this writing that lies before me. It is the telling of a creation. It is the story of birth. Out of him had come another. A being had been born, not out of the womb, but out of the soul and the spinning head. <...> He had given a woman being* [6:62]. Можна зрозуміти, що головний персонаж, письменник створив кохану жінку лише у своїй уяві, "зі своєї душі та голови". Тобто, спостерігається своєрідний "текст у тексті", і письменник сприймає уявну жінку як реальну. Завдяки інтертекстуальним метафорам, зв'язку сучасної оповіді з біблійною твір набуває високого духовного значення, оповідання стає притчею про перше кохання.

В оповіданні "The Tree" спостерігається найбільша кількість біблійних алюзій з усіх творів Томаса: більше 30 прямих позначень подій та реалій та 19 тропів, що мають біблійну основу. Основними маркерами інтертекстуальності є власні назви *Christ*, *Calvary*, *Eden*, *the Bible*, *Bethlehem*, причому слово *Bethlehem* зустрічається у тексті п'ять разів, прямі позначення біблійних подій та реалій: *crucifixion*, *the birth in the manger*, *the twelve stages of the cross*, *the apostle*. Персонажі оповідання уподібнюють валлійські краєвиди (пагорби, долини), поселення, події біблійним місцям та оповідам: *The child lay in bed. He watched the rocking horse and wished that it would grow wings so that he could mount it and ride into the Arabian sky ; Bethlehem, said the idiot to valley, turning over the sounds of the word and giving it all the glory of the Welsh morning* [6:43,47].

Ключовими інтертекстуальними тропами, що базуються на біблійних алюзіях, є антропоморфні метафори: *As he unfolded the story of the twelve stages of the cross, the tree waved its boughs to the child. An apostle's voice rose out of the tarred lungs* [6:47]. Особливого значення в оповіданні набуває слово *tree* – і як засіб позначення компонентів 9 метафор та порівнянь, і завдяки інтертекстуальним відношенням – за легендами, *elder* (бузина) була тим деревом, з якого зробили хрест для розп'яття. У цьому контексті легше декодується метафора крові сонця на бузині: *there was the blood of the noon sun on the trunk of the elder, staining the bark* [6:47]; метафора *the blood of the noon sun* є алюзією до крові Христа на розп'ятті. Відбувається надкодування знака дерева (бузини) – воно стає не лише загадковим деревом для хлопчика, не лише пов'язується зі смертю Христа, але й наділяється ще однією рисою – воно називається найпершим деревом, що створює асоціацію з біблійним деревом добра і зла: *'The first tree. The first tree you told me of. In the beginning was the tree, you said. I heard you', the child shouted.*

'The elder is as good as another', said the gardener [6:46]. У творі відбувається об'єднання двох легенд – про утворення світу та про розп'яття, що надає тексту характеру притчі про добро і зло, про життя і смерть.

Взаємодія кельтських фольклорних мотивів та біблійної міфології при характеристиці жінки Райенон (*Rhianon*) в оповіданні "The Visitor" має комплексний характер. Райенон, яка доглядає за смертельно хворим поетом, на початку твору зображується за допомогою біоморфних тропів, які несуть позитивну оцінку: *Rhianon blew away the chills of the west wind like a wind from Tahiti* [6:26]. У середині оповідання цей образ отримує розширене значення завдяки експліцитному зв'язку з біблійною легендою: *She had gone and had returned with food, as simply as a maiden out of the Old Testament. Her name meant nothing. She had a strange name out of the Bible. Such a woman had washed the body after it had been taken off the tree* [6:29]. Райенон наділяється тими ж рисами, що і Марія, яка брала участь у знятті Ісуса з хреста та обмивала його тіло. Проте пряма вказівка на наявність її імені в Біблії є хибним сигналом, розрахованим на фонові знання читача, обізнаного з кельтським (валлійським) фольклором. Інформований читач не може не знати, що ім'я Райенон відсутнє в Старому та Новому Заповіті, що це ім'я однієї з кельтських богинь [7:21], а також героїні валлійського фольклору *Rhiannon* [8]. Таким чином, автор використовує подвійне кодування: 1) встановлюється зв'язок кельтського імені з Біблією та, відповідно, самої героїні з біблійною оповіддю; 2) актуалізується значущість і роль героїнь з таким іменем у кельтській, валлійській міфології, подібно до Марії в біблійних оповідях. Завдяки подвійному інтертекстуальному зв'язку образ головної героїні твору набуває високого духовного значення.

В оповіданні "The Horse's Ha" метафора, що базується на біблійній алюзії (вершник-смерть на білому коні), винесена в сильну позицію, в перше речення твору: *He saw the plague enter the village on a white horse. It was a cancerous horseman, with a furuncle for a hat* [6:35]. Остання строфа тексту "A Prologue to Adventure" також включає біблійні мотиви; кінцева метафора твору створює асоціативний зв'язок з оповіддю про всесвітню повіль: *The sea of destruction lapped around our feet. We saw the starfall that broke the night up. The glass lights on the iron went out, and the waves grew down into the pavements* [6: 61].

Інтертекстуальні тропи, що базуються на алюзіях до британського фольклору, відіграють значну роль переважно у ранній прозі Томаса. Складність їх інтерпретації пояснюється тим, що вони являють собою переважно імпліцитні маркери інтертекстуальності. Серед факторів, які допомагають визначити наявність та джерело алюзій та декодувати тропи, можна назвати: 1) повтори цих алюзій як імпліцитних сигналів у кількох текстах автора або неодноразові повтори в рамках одного тексту; 2) розміщення цих сигналів у сильних позиціях або в складі ключових тропів. В оповіданні "The Followers" такий сигнал повторюється тричі в кінці твору в складі варіативних тропів: *The tabby that purred like a kettle; The cat and the fire were purring; the decent purring kitchen* [6:123; 124]. Інтертекстуальний смисл дієслова (дієприкметника) *purr (purring)* та іменника *the cat (the tabby)* стає зрозумілим у правому макроконтексті в кінці твору, коли жінки починають розмовляти з привидами. Згідно з повір'ям, у Британії кішки люблять привидів і мурчать, коли їх зустрічають [8:45].

Дерево як знак має особливий смисл у ранній прозі Томаса. Крім інтертекстуального зв'язку з біблійною легендою про дерево пізнання добра і зла, дерево життя, існує парадигматичний зв'язок з поняттям дерева у кельтській міфології. Дерево – один з центральних елементів кельтської релігії, друїди – кельтські жерці – обожнювали таке дерево, як дуб [7:18]. Дерево мало і духовне значення як джерело мови, літератури. Так, літери валлійського алфавіту мали символічний характер, кожній літері відповідало кодове дерево: *A – ailm* (ялина), *B – birch* (береза). З комбінації гілок і листя цих дерев барди побудували систему спілкування з практичних і філософських проблем [8: 90]. На нашу думку, саме ці мотиви стали джерелом багатьох тропів у прозі Д. Томаса: *but the tree was the tree of words* [6:29]; *the live pages of the book of days; the pages were gardens, the built words were trees* [6:6]; *There were six vowels in the language of the branches. Old Vole heard the leaves* [6:58].

Таким чином, більшість інтертекстуальних тропів в оповіданнях Томаса базується на авторському переосмисленні біблійних та британських міфів і легенд. Тексти наділяються амбівалентністю, багатозначністю (оповідання "The Tree", "The Visitor", "A Prospect of the Sea"). Використання інтертексту стає одним з джерел мовної творчості Томаса, основою багатьох тропів. Інтертекстуальність тропів допомагає автору об'єднати біблійні та британські міфи (оповідання "The Visitor", "The Orchards"), використати їх для власної міфотворчості. Відбувається міфологізація сучасного життя, поєднання сучасних подій з міфологічними надає оповіді символічного значення, персонажі оповідань "The Mouse and the Woman", "The Tree", "The Visitor" наділяються високими духовними якостями завдяки їх порівнянню з біблійними героями. Інтертекстуальні тропи відображають не лише авторську картину світу, але й відтворюють своєрідність британської, в тому числі валлійської, культури, мислення, міфологій, демонструють значення природи у британській картині світу.

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. – СПб.: Изд-во С.Петербург. ун-та, 1999. – 444 с.
2. Фатеева Н.А. Типология интертекстуальных элементов и связей в художественной речи // Изв. Рос. Ак. наук. Серия лит. и языка. – 1998. – №5. – С. 25-38.
3. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
4. Кристева Ю. Бахтин: слово, диалог, роман // Вестник Мос. ун-та. Серия 9. Филология. – 1995. – №1. – С. 97-124.
5. Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М.: Агар, 2000. – 280 с.
6. Thomas D. Prospect of the Sea and Other Stories and Prose Writing. – L.: Dent, 1966. – 136 p.
7. The New Encyclopaedia Britannica. V.3. Micropaedia. – L., 1992. – 1060 p.
8. Folklore, Myths and Legends of Britain. – L.: The Reader's Digest Ltd, 1973. – 552 p.

Матеріал надійшов до редакції 20.02.2004 р.

Емец А.В. Проблемы интерпретации интертекстуальных тропов в художественном тексте

Статья посвящена роли интертекстуальных тропов (ИТ) в организации и понимании художественных текстов, в частности рассказов Д.Томаса. Определяются источники ИТ, особенности эксплицитных и имплицитных маркеров интертекстуальности в текстах автора. Ключевые слова: тропы, интертекстуальность, эксплицитные маркеры, имплицитные маркеры.

Yemets O.Y. The Studies on the Interpretation of Intertextual Tropes in Fiction.

The paper centers on the role of intertextual tropes in the arrangement and understanding of works of fiction: short stories by D. Thomes's in particular. It reveals the primary sources of IT as well as the peculiarities of explicit and implicit markers of intertextuality. Key words: tropes, intertextuality, explicit markers, implicit markers.